

#MAZ

TEKST

Obrazovanje i izvrsnost (dio III)

Retorika izvrsnosti već nekoliko desetljeća prožima akademiju. Od njenog izvorišta u zemljama poput Sjedinjenih Američkih Država i Ujedinjenog Kraljevstva, ta je retorika danas uvriježena u gotovo cijelom svijetu. Primjerice, danas sva sveučilišta u Hrvatskoj na istaknutim mjestima svojih programskih dokumenata i strategija razvoja izjavljuju kako se ostvaraju ili se zalažu za ostvarivanje akademske, istraživačke, znanstvene, studentske ili neke druge izvrsnosti. I dok je u tim dokumentima lako pronaći proklamacije o stremjenju ka izvrsnosti, nigdje se ne objašnjava što je to izvrsnost.

No, kako pokazuju autori recentnog rada *Excellence R Us*, akademska izvrsnost nije ni jednostavan ni samorazumljiv koncept, dapače, s obzirom na iznimnu različitost znanstvenih disciplina i polja nemoguće je uspostaviti sveobuhvatni koncept i kriterije izvrsnosti. Štoviše, autori ovog rada ističu da je izvrsnost u znanosti i visokom obrazovanju neiskoristiv i često štetan koncept koji kroz jačanje kompetitivnosti negativno djeluje na raspodjelu finansijskih sredstava i ograničava znanstveni rad tako da se naglasak sve više stavlja na istraživanja čiji autori obećavaju 'revolucionarne' pronalaskeske ili izniman utjecaj istraživanja.

Jedna od problema naglašavanja izvrsnosti u znanosti i visokom obrazovanju proizlazi iz toga što su izvrsnost i njeni kriteriji istovremeno i retorički veoma snažni i nejasni, a stoga i nepredvidivi koncept. Naime, više je istraživanja pokazalo da je korelacija između projekata i istraživanja ocijenjenih izvrsnima, ili nedovoljno dobrima, u početnim fazama te njihova utjecaja nakon objavljivanja, uglavnom mjenog citiranošću, relativno mala. Štoviše, kako sugerira članak *Rejecting and resisting Nobel class discoveries*, nije neuobičajeno da recenzenti programa za financiranje i časopisa odbiju čak i prijedloge istraživanja za koja je njihovim autorima kasnije dodijeljeno najutjecajnije priznanje u znanosti, Nobelova nagrada. **(1)** Jednako, ne postoji uvijek ni korelacija između početnog utjecaja nekog znanstvenog članka

nakon objavljivanja i njegova dugoročnog utjecaja. Tako su autori jednog istraživanja o kratkoročnom i dugoročnom utjecaju znanstvenih radova zaključili kako se inovativni članci uglavnom ne objavljuju u najprestižnijim časopisima te postaju prepoznati tek s određenim vremenskim odmakom, odnosno njihov se utjecaj i citiranost znatno mijenjaju. **(2)** Iz ovog proizlazi da ni sami znanstvenici često ne mogu ispravno ocijeniti što je izvrsno, a što nije, te da uobičajeno korišteni kriteriji izvrsnosti, poput citiranosti, nisu precizni i ovisi o faktorima koji su eksterni samim znanstvenim radovima i istraživanjima.

Iako nedefiniran i teško raspoznatljiv, koncept izvrsnosti ideološki je toliko snažan da ga je u znanosti i visokom obrazovanju gotovo nemoguće izbjeći. Kombinacija ovih dvaju karakteristika posebno loše može utjecati na znanstvene discipline na koje su najmanje primjenjivi kriteriji po kojima se izvrsnost uglavnom ocjenjuje. Radi se u prvom redu o društvenim i humanističkim znanostima u koje se nastoje uvesti obrasci ocjenjivanja koji su uobičajeniji u prirodnim znanostima, poput citiranosti i broja objavljenih radova, a da se pritom ne uvažavaju strukturne razlike različitih područja znanosti. Jedan od primjera je upravo način pisanja i objave radova. Naime, dok je dijelu prirodnih znanosti uobičajeno da se brojni radovi objavljuju u koautorstvu koje može uključivati velik broj znanstvenika, u većini društvenih i humanističkih znanosti koautorstva su rijetka, a uostalom, znatno više od članaka cijeni se objava dužih tekstova poput knjiga. Stoga na raznim rang listama najproduktivnijih ili najcitiranijih znanstvenika i institucija redovito znatno prednjače oni koji se bave prirodnim znanostima ili medicinom, što stvara dojam da rade više i bolje od onih koji djeluju u disciplinama koje nisu kompatibilne s većinom kriterija za ocjenjivanje izvrsnosti.

Poseban je problem ocjenjivanje izvrsnosti visokoškolskih institucija koje se vrši i javnosti prezentira kroz rang liste najboljih svjetskih ili regionalnih sveučilišta. Tijekom posljednjih petnaestak godina uspostavljeni su deseci ovakvih rang lista, a kao najprestižnija se obično navodi tzv. Šangajska lista, odnosno Academic Ranking of World Universities. Iako se često opisuje kao prestižna, spomenuta Šangajska lista, koja je ujedno reprezentativna za većinu sličnih rang lista, ima značajne metodološke probleme i kod prikupljanja podataka i kod njihova ocjenjivanja. Već sama činjenica da obrazovni sustavi različitih zemalja ne dijele uvijek čak ni definiciju studenta, trebala bi biti dovoljan pokazatelj da su nadnacionalna rangiranja sveučilišta uvelike nemoguća zbog razlika prikupljenih podataka. Također, kako najveći dio bodova sveučilišta dobivaju na temelju toga što su njihovi zaposlenici dobitnici Nobelove ili Fieldsove nagrade, što su visoko citirani i što objavljuju u najuglednijim časopisima, u prvom redu u *Science* i *Nature*, metodologija ocjenjivanja znatno pogoduje visoko financiranim sveučilištima koja naglasak stavljaju na prirodne znanosti i podučavanju pretpostavljaju istraživanje te su s engleskog govornog područja. S obzirom na to koliko su rang liste danas utjecajne, one često uzrokuju ukalupljanje sveučilišta u obrasce visokog školstva koji dobro prolaze na rang listama bez obzira na to jesu li takvi obrasci korisni za znanstveni, obrazovni i društveni kontekst u kojem neko sveučilište djeluje. Upravo utjecajnost rang lista na politike i javno mnijenje omogućuje da se one nerijetko svode na senzacionalizam koji zanemaruje sadržaj. To je dobro vidljivo u nedavno objavljenoj vijesti o tome kako se prema Šangajskoj listi Sveučilište u Zagrebu nalazi među petsto najboljih svjetskih sveučilišta. Iako su čak i pojedinci i portali koji su uglavnom kritični prema radu Sveučilišta u Zagrebu prenijeli ovu vijest te izustili koju riječ pohvale, malo tko je zapravo pogledao samu listu. Siromašna stranica o zagrebačkom sveučilištu ne pruža odgovor zašto je ono rangirano između četiristog i petstotog mjesta, ali sugerira kako se radi o padu u odnosu na rangiranje iz 2019.

Dobar primjer kako akademska izvrsnost ograničava znanstveni rad je pretjerana sklonost prema pozitivnim pronalascima. Analizirajući velik broj znanstvenih radova objavljenih od 1990. do 2007. godine **Daniele Fanelli** je zaključio kako je postotak radova u kojima se ističe kako je početna hipoteza dokazana porastao za 22%. **(3)** Prema Fanelliju, ovo je posljedica rastuće kompeticije za financiranjem i citiranosti u kontekstu gdje se nerazmjerno više preferiraju istraživanja čiji autori obećavaju izniman utjecaj ili razne revolucionarne pronalaskeske. Iako se ovo može doimati nebitnim, riječ je značajnoj promjeni jer znanost uvelike počiva upravo na opovrgavanju hipoteza, uglavnom tuđih, ali ponekad i vlastitih. Štoviše, kako je pokazalo jedno drugo istraživanje, naglašavanje kompetitivnosti u visokom obrazovanju i znanosti povećava učestalost neetičnih praksi poput fabriciranja ili prilagođavanja podataka, kako bi oni bolje dokazali postavljenu hipotezu te senzacionalističkog predstavljanja istraživanja. **(4)** Drugim riječima, izvrsnost i prateće jačanje kompetitivnosti djeluju u smjeru destimuliranja znanstvenika da se bave onime što je **Thomas Kuhn** nazvao "normalnom znanošću" i postavlja pred njih očekivanje kontinuiranog isporučivanja velikih i prijelomnih otkrića. **(5)** Jasno je da velika većina znanstvenih radova nužno jest 'normalna'. Zahtjev za iskorakom iz 'normalnosti' najčešće je neispunljiv te stoga on može djelovati kao poticaj za korištenje neetičnih praksi i senzacionalističko predstavljanje istraživanja. **(6)**

Ovih nekoliko primjera jasno naznačuju kako je u sustavu visokog obrazovanja i znanosti koncept izvrsnosti uglavnom neupotrebljiv te lako može imati negativan utjecaj. Ipak, treba napomenuti kako to ne znači da akademija ne bi trebala težiti poboljšanju kvalitete svog djelovanja, kao ni da su znanstvena produktivnost i citiranost nevažni pokazatelji te kvalitete. Međutim, za razliku od postojećeg koncepta izvrsnosti, težnje i pokušaji poboljšanja kvalitete moraju proizlaziti iz specifičnosti pojedinih obrazovnih sustava i znanstvenih disciplina te uzimati u obzir potrebe društvenog konteksta u kojem visokoškolske i znanstvene institucije djeluju.

Karlo Držaić

Tekst je financiran sredstvima Fonda za poticanje pluralizma i raznovrsnosti elektroničkih medija Agencije za elektroničke medije za 2020. godinu.

(1) Juan Miguel Campanario, "Rejecting and resisting Nobel class discoveries: Accounts by Nobel Laureates", *Scienometrics* (2009.), br. 2., str. 549-565.

(2) Autori utjecajnost i inovativnost mjere bibliometrijskim kriterijima poput citiranosti. Jian Wang, Reinhilde Veugelers i Paula Stephan,

"Bias against novelty in science: A cautionary tale for users of bibliometric indicators", *Research Policy* (2017.), br. 8., str. 1416-1436.

(3) Daniele Fanelli, "Negative results are disappearing from most disciplines and countries", *Scientometrics* (2012.), str. 891-904.

(4) Jennifer Chubb i Richar Watermayer, "Artifice or integrity in the marketization of research impact? Investigating the moral economy of (pathways to) impact statements within research funding proposals in the UK and Australia", *Studies in Higher Education* (2016.), str. 1-13.

(5) Za Kuhna je "normalna znanost" uobičajeni rad znanstvenika u skladu s prevladavajućim teorijama i paradigmatama njihove discipline te je ona ta kroz koju se postepeno akumuliraju znanja i iskustva na temelju kojih znanstvenici ponekad dolaze do otkrića koja mogu značajno utjecati na njihovu disciplinu ili znanost uopće. Thomas Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions* (Chicago: University of Chicago Press, 1962.).

(6) Gotovo svatko tko ima iskustva s znanstvenim radom i procesom objavljivanja znat će koliko su često tvrdnje o znanstvenom doprinosu i utjecaju pretjerane ili čak senzacionalističke.

TAGOVI

AKADEMIJA

IZVRSNOST

KRITERIJI

OBJAVLJIVANJE

OBRAZOVANJE

ZNANOST

UKLJUČI SE!

DISTRO

NEPOKORENI
GRAD

RNO: 0098256

OIB: 85625941652

Glavna urednica: Lela Vujanić

Redakcija: Bojan Krištofić, Darija Bokulić i Iva Kvakić

Lektor: D.H.

Programer: Aleksandar Erkalović

Dizajn: NJI3

maz.hr

Nakladnik: Mreža antifašistkinja Zagreba

Adresa: Pavla Hatza 16, 10000 Zagreb

E-mail: maz@maz.hr

ISSN: -

UKLJUČI SE

DISTRO

NEPOKORENI GRAD

RADIO BORBA

E-MREŽA

TEKSTOVI

AKCIJE

O NAMA